

О. В. Будько,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту,
Дніпродзержинський державний технічний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

O. Budko,
Ph.D., associate Professor, Head of accounting and audit department,
Dneprodzerzhinsk State technical university

NORMATIVE-LEGAL REGULATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Проаналізовано стан нормативно-правової бази у сфері реалізації цілей і завдань сталого розвитку з метою визначення перспектив законодавчого становлення основних засад сталого розвитку в Україні. Розглядається та розкривається змістовне наповнення концепції та стратегії сталого розвитку. Вказано причини стримування впровадження в Україні засад сталого розвитку. Визначено перспективи нормативно-правового забезпечення сталого розвитку.

The state of the regulatory and legal framework in sphere of goals and task realization of sustainable development with the aim of definition legislative formation perspectives of main principles of Ukraine sustainable development is analyzed. Considered and disclosed the substance of the concepts and strategies for sustainable development. The indicated reasons of inhibition of introduction are in Ukraine of sustainable development. Certain prospects of the normatively-legal providing of sustainable development.

*Ключові слова: сталий розвиток, концепція, стратегія, нормативно-правове забезпечення, закони України.
Key words: sustainable development, concept, strategy, normative-legal providing, Ukrainian laws.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сталий розвиток базується на системному поєднанні трьох головних компонент розвитку суспільства: економічної, екологічної та соціальної. Концепція сталого розвитку ґрунтується на таких основних принципах:

— забезпеченні збалансованості економіки та екології, тобто досягненні такого ступеня розвитку, коли людство у виробничій сфері або економічній діяльності уникає руйнування природного середовища;

— забезпеченні збалансованості економічної та соціальної сфери, що означає максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дає економічний розвиток;

— виконанні завдань, пов'язаних з розвитком, у інтересах не лише теперішніх, а й майбутніх поколінь, що мають з нинішнім рівні права на ресурси.

Узгодження та збалансування цих трьох складових є складним завданням. Тому виникає необхідність пошуку таких шляхів, які здатні забезпечити економічне зростання в умовах обмеженості та виснаження природних ресурсів та загрози виникнення техногенної катастрофи. Саме концепція сталого розвитку є новою парадигмою розвитку суспільства, згідно з якою здійснюється задоволення потреб сучасного покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Незважаючи на те, що дослідження сталого розвитку здійснюються вченими інтенсивно, на сьогодні існує ряд проблем, які потребують нагального вирішення, адже від цього залежить дієвість і життєздатність концепції сталого розвитку.

Сталий розвиток потребує чіткого законодавчого і нормативно-правового регулювання, оскільки саме нормативно-правові акти є основою впровадження принципів та реалізації завдань сталого розвитку.

Питанням та проблемам сталого розвитку присвячено ряд наукових праць. Регулювання сталого розвитку в глобальному та національному масштабах досліджувалися такими вченими: О.Г. Білорус, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Ю.М. Мацейко, Л.Г. Мельник, В.М. Трегобчук, М.К. Шапочка, В.Я. Шевчук та інші.

Водночас концепція сталого розвитку потребує впровадження і дії національного законодавства, яке буде відповідати міжнародним вимогам.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз стану нормативно-правового регулювання у сфері сталого розвитку та визначення перспектив законодавчого становлення основних засад сталого розвитку в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Хоча ідея сталого розвитку не нова, вперше поняття "сталий розвиток" було започатковано в 1987 році Міжнародною комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку в доповіді прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундтланд "Наше спільне майбутнє".

Використовуючи напрацювання Комісії в 1992 році у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, на якій був прийнятий "Порядок денний XXI століття", що став програмою дій з впровадження засад сталого розвитку в країнах світу. Вона пе-

редбачає, що забезпечення сталого розвитку є обов'язком національних урядів згідно з принципом спільної, але диференційованої відповідальності та потребує розробки національних програм і відповідної політики. Отже, це означало необхідність розробки кожною країною національної стратегії сталого розвитку, відповідно до своїх особливостей, пріоритетів, еколого-економічної ситуації та стану розвитку національного господарства [2, с. 26].

Також слід відзначити рішення Конференції Міністрів охорони навколишнього середовища Європи в рамках процесу "Довкілля для Європи". Так, в 1993 році було прийнято "Екологічну програму дій для Центральної та Східної Європи", відповідно до якої країни мали розробити національні екологічні плани дій [4, с. 12]. Пропозиція розробки до 2002 року в кожній країні власної стратегії сталого розвитку прозвучала і на спеціальній сесії Генеральної асамблеї ООН у 1997 році. Проте Світовий самміт в Йоганнесбурзі в 2002 році (Ріо+10) показав, що не всі країни розробили стратегії сталого розвитку, що обумовлено наявністю проблем, найголовнішою з яких є необхідність врахування національних особливостей розвитку та законів біотичної регуляції природи, які до цього практично повністю ігнорувалися.

Відсутність чіткого нормативно-правового регулювання сталого розвитку визначає необхідність використання міжнародного досвіду країн, які вже розробили національні стратегії сталого розвитку. До таких країн відносяться, зокрема країни Європи, що пояснюється розробленою екологічною політикою та наявністю наднаціональних ініціатив зі сталого розвитку: Стратегії сталого розвитку Європейського союзу, Стратегією сталого розвитку скандинавських країн [2, с.27].

В Україні, яка задекларувала своє бажання переходу на шлях сталого розвитку, було пророблено певну роботу з впровадження принципів сталого розвитку. Так, Постановою КМУ № 1123 від 08.10.93 року було створено національну комісію сталого розвитку України при КМУ, яка в 2003 році була ліквідована, а натомість була створена Національна комісія зі сталого розвитку при Президентові України.

Указом Президента України № 664/2009 від 21.08.09 р. було створено Національну Раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України, яка в 2010 році була ліквідована. Постановою КМУ № 977 від 16.09.09 р. було створено Національну раду із сталого розвитку України.

Також було прийнято ряд правових актів, спрямованих на поступовий перехід країни до сталого розвитку.

Верховною Радою України було прийнято Постанову № 1195-XIV від 22.10.99 р. "Про прийняття за основу проекту Концепції сталого розвитку населених пунктів". Окремі нормативно-правові акти та їх коротка характеристика наведені в таблиці 1.

Не дивлячись на ряд прийнятих нормативно-правових актів в Україні, дотепер не розроблені Концепція та Стратегія сталого розвитку.

Так, у 1998—1999 рр. був розроблений проект Концепції сталого розвитку України, але він не був прийнятий Верховною радою України.

У 2004 році на розгляд Верховної ради України була представлена концепція переходу України до сталого розвитку [6]. Ця концепція узагальнювала наукові роз-

робки і документи міжнародних організацій та була суттєвим кроком у формуванні документів щодо сталого розвитку. Так, в Концепції наголошувалося на необхідності реформування ціноутворення, здійсненні політики прискореної амортизації екологічно чистого або ресурсозберігаючого обладнання. Автор концепції, проф. В.І. Ландик, вказує на необхідність радикальної зміни технологічного укладу реального сектору економіки. Але аналіз положень проекту Концепції довів, що вона містить перелік загальновідомих і загальновизнаних цілей та досить спірних пропозицій, із невизначеною формою їх запровадження, відсутні конкретні заходи, які можуть бути покладені в основу для вдосконалення нормативно-правової бази [7, с. 159].

Міністерство освіти і науки 15.05.2012 р. (на той час Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України) на офіційному сайті оприлюднило проект Концепції переходу України до сталого розвитку, розробленого Національною академією наук спільно з іншими установами і організаціями [3]. Концепція покликана визначити правові засади, принципи, цілі та першочергові завдання щодо переходу країни до сталого розвитку і є базою для подальшого розроблення стратегії, плану дій, державних, регіональних та інших програм, проектів сталого розвитку на найближчу і віддалену перспективу.

Концепція складається з семи розділів. Перший розділ "Основні проблеми, на розв'язання яких спрямована Концепція" визначає проблеми економічного, екологічного і соціального характеру, які підтверджуються статистичними матеріалами, що обґрунтовує складність і необхідність нагального вирішення цих проблем.

У другому розділі "Мета та принципи сталого розвитку України" визначається мета сталого розвитку, яка буде реалізована на основі впровадження нової моделі економіки на засадах збалансованого природокористування. Визначення принципів вказує на пріоритети сталого розвитку держави, що буде чітко структурувати сфери діяльності задля забезпечення збалансованого розвитку.

У третьому розділі "Цілі та шляхи (завдання) переходу України до сталого розвитку" окреслені цілі, які полягають у:

- припиненні деградації довкілля та перехід до збалансованого природокористування;
- формуванні нової моделі економіки на засадах невиснажливого відновлювального природокористування;
- поліпшенні якості життя населення України;
- формуванні суспільної свідомості, світогляду населення України на засадах сталого розвитку;
- формуванні нормативно-правової бази та інституціонального забезпечення сталого розвитку;
- збереженні національних цінностей і традицій природокористування;
- захисті національних інтересів України в процесі глобалізації тощо.

У четвертому розділі "Механізми (способи) переходу України до сталого розвитку" вказується на необхідність створення та використання структурованої системи правових, економічних та інших механізмів.

П'ятий розділ "Етапи переходу до сталого розвитку" визначає чотири етапи такого переходу (стабілізаційний, підготовчий, перехідний, сформований).

Таблиця 1. Нормативно-правові акти, спрямовані на поступовий перехід України до сталого розвитку

Законодавчі та нормативно-правові акти	Короткий опис
1	2
Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затв. Постановою ВРУ № 188/98-ВР 05.03.98 р.	Розроблено відповідно до ст. 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави
Лісовий кодекс України від 21.01.94 р., № 3852-ХІІ	Забезпечує охорону, відтворення та стале використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних і соціальних та інших інтересів суспільства
Кодекс України про надра від 27.07.94 р., № 132/94-ВР	Регулює гірничі відносини з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища
Водний кодекс України від 06.06.95 р., № 213/95-ВР	Регламентує раціональне водокористування
Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., № 2768-ІІІ	Регулює економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель
Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р., №3393-VI	Регулює діяльність в галузі авіації та використання повітряного простору України
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91 р., №1264-ХІІ	Закріплює права громадян України на безпечне для життя навколишнє середовище
Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.95 р., №45/95-ВР	Регулює суспільні відносини в галузі екологічної експертизи для забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, захисту екологічних прав та інтересів громадян і держави
Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.99 р., №591-XIV	Регулює суспільні відносини у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, їх угруповань і місцезростань
Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р., №2894-ІІІ	Регулює відносини у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища існування диких тварин; забезпечення умов збереження всього видового і популяційного різноманіття тварин
Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р., №40-IV	Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом
Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 р., №1862-IV	Визначає основні правові та організаційні засади здійснення екологічного аудиту і спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання
Закон України «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому самміті зі сталого розвитку на 2003–2015 рр.» від 26.04.03 р. (Втрата чинності від 07.07.2011р.)	Був прийнятий з метою виконання домовленостей у рамках підсумкових документів, прийнятих на Всесвітньому самміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 рік)
Концепція сталого розвитку населених пунктів від 24.12.99 р., затв. Постановою Верховної Ради України №1359-XIV	Є основою для розробки нормативно-правових актів, програм та проєктів щодо регулювання планування і забудови, стимулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення податкової політики, наповнення і раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів
Розпорядження КМУ №273-р «Про підписання рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 15.05.2003 р.	Спрямовано на розвиток всебічної політики та співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини
Постанова КМУ від 16.12.2004р., №1691 «Про затвердження Державної програми забезпечення сталого розвитку регіону видобування та первинної переробки уранової сировини на 2006–2030 роки»	Метою програми є забезпечення повноцінного життєвого середовища мешканців краю на основі соціального, економічного і екологічного збалансованого розвитку шляхом раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження і збагачення біологічного розмаїття та культурної спадщини
Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року, схвалена розпорядженням КМУ від 17.10.2007 р., №880-р	Визначає мету, основні цілі і завдання, механізм реалізації національної екологічної політики. Також визначає механізм виконання і контролю за реалізацією стратегії та механізм моніторингу, оцінки та удосконалення дій з реалізації національної екологічної політики

У шостому розділі "Очікувані результати" окреслюються результати внаслідок реалізації переходу України до сталого розвитку, які, зокрема, будуть полягати в зменшенні антропогенного навантаження на довкілля та запровадженні збалансованого природокористування, підвищенні конкурентоздатності національної економіки, екологізації усіх галузей економіки, створенні сприятливих умов для розвитку соціально та екологічно відповідального бізнесу тощо.

Сьомий розділ "Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів" вказує на джерела фінансування заходів переходу України до сталого розвитку.

У проекті Концепції переходу України до сталого розвитку наголошується також на необхідності розроблення та впровадження Стратегії сталого розвитку України. Така стратегія повинна містити аналіз формування політики, планів дій, імплементації, а також моніторинг, регулярний огляд і оцінку [1].

Проект Стратегії сталого розвитку України, розроблений Верховною Радою України, визначає стратегічні завдання сталого розвитку у сфері екологічно збалансованого розвитку економіки, забезпечення соціальної справедливості, суспільних відносин, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, у міждержавних стосунках [5].

Стратегія визначає також шляхи та засоби реалізації державної політики сталого розвитку, систему індикаторів сталого розвитку. Проте цей проект так і не був прийнятий Верховною Радою України.

Впровадження в Україні основних засад сталого розвитку стримується рядом причин, серед яких виділяється недосконалість правової бази, відсутність ефективної системи інституціонального забезпечення впровадження сталого розвитку, відсутність національної стратегії переходу до сталого розвитку, а також іншими політичними економічними, соціальними і міжнародними причинами (відсутність соціально-економічної стабільності, нерозвиненість ринкових механізмів, нерівномірність розміщення продуктивних сил на території України).

Розробка національної стратегії сталого розвитку повинна базуватися на міжнародному досвіді з урахуванням національних особливостей. Корисними елементами для розробки стратегії сталого розвитку є практика визначення пріоритетів, фінансування, секторальна інтеграція, координація, моніторинг та існуючий аудит їх реалізації [2, с.30].

ВИСНОВКИ

Таким чином, розробка і прийняття Концепції сталого розвитку як базового документа стане основою для розвитку законодавства, що регулює сталий розвиток, створення механізмів узгодження складових сталого розвитку, забезпечить можливість визначення плану дій та строки виконання етапів забезпечення сталого розвитку

Література:

1. Білорус О. Імперативи сталого розвитку в епоху глобалізації [Електронний ресурс] / О. Білорус, Ю. Матейко // Економічний часопис. — 2002. — № 3. — С. 3—8. — Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390.html>

2. Данилишин Б.М. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України / Б.М. Данилишин, О.П. Маслюківська // Механізм регулювання економіки. — 2008. — №3. — Т.2. — С. 26—30.

3. Концепція переходу України до сталого розвитку (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/.../konceptcia.doc?

4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. — К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України". 2012. — 72 с.

5. Стратегія сталого розвитку України (проект) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.slideshare.net/opitnaa/ss-9734851>

6. Про концепцію переходу України сталого розвитку [Електронний ресурс] / Проект Постанови ВРУ // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5749&skl=5

7. Пруненко Д.О. До визначення засад сталого розвитку України [Електронний ресурс] / Д.О. Пруненко, В.І. Сергієнко // Коммунальное хозяйство городов. — 2010. — №92. — С. 154—160. — Режим доступу: <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/download/1324/1317>

References:

1. Bilorus, O. and Matseiko, J. (2002), "Imperative of a sustainable development in globalization era", *Ekonomicnyi chasopys*, [Online], vol.3, available at: <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390.html> (Accessed 9 November 2013).

2. Danylishyn, B.M. and Maslyukivska, O.P. (2008), "National strategies of sustainable development: useful experience for Ukraine", *Economy regulation mechanism*, № 3. vol. 2, pp.26—30.

3. The official website Ministry of Education and Science of Ukraine (2012), "Concept of Ukrainian transition to a sustainable development (project)", available at: <http://www.mon.gov.ua/images/files/.../konceptcia.doc?> (Accessed 10 September 2013).

4. Paton, B.E. (2012), *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National paradigm of Ukraine sustainable development], Government agency Institute of Economy and Sustainable Use of the National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine.

5. Strategy of Ukrainian stable development (project) (2009), available at: <http://www.slideshare.net/opitnaa/ss-9734851> (Accessed 10 September 2013).

6. Official portal of Verkhovna Rada of Ukraine (2004), "About Concept of Ukrainian transition to a sustainable development / Draft resolution of Verkhovna Rada of Ukraine", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5749&skl=5 (Accessed 10 September 2013).

7. Prunencko, D.O. and Sergiyenko, V.I. (2010), "To the determination of the principles of sustainable development of Ukraine", *Kommunalnoe hozyaystvo gorodov*, [Online], vol.92, available at: <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/download/1324/1317> (Accessed 22 October 2013).
Стаття надійшла до редакції 07.12.2013 р.